

**Η ΧΩΡΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ:
ΣΥΓΚΛΙΣΗ Ή ΑΠΟΚΛΙΣΗ;**

Γιάννης Ελ. Δούκας
Ναπολέον Μαραβέγιας
Γιώργος Ανδρέου
-επιμέλεια-

**Η ΧΩΡΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ:
ΣΥΓΚΛΙΣΗ Ή ΑΠΟΚΛΙΣΗ;**

ΓΡΑΦΟΥΝ:

Λυδία Αβράμη, Χρύσα Αναστασιάδου, Γιώργος Ανδρέου,
Ελένη Ανδρικοπούλου, Γιάννης Βαρδόπουλος, Γιάννης Ελ. Δούκας,
Σοφία Ιωαννίδου, Γρηγόρης Καυκαλάς, Ναπολέον Μαραβέγιας,
Σωτήριος Ορφανίδης, Σταύρος Πανταζόπουλος,
Βασίλειος Παπαθανασίου, Γεώργιος Παπαϊωάννου, Παύλος Πετίδης,
Παντολέον Σκάγιαννης, Δημήτριος Ψαλτόπουλος, Μάριος Ψυχάλης



Copyright © Γιάννης Ελ. Δούκας, Ναπολέον Μαραβέγιας, Γιώργος Ανδρέου (επιμ.),
Η Χωρική Διάσταση της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης: Σύγκλιση ή Απόκλιση;
Αθήνα, 2022
Copyright © Εκδόσεις Διώνικος, Αθήνα, 2022

DTP - Σχεδιασμός εξωφύλλου | rinétta

ISBN | 978-618-5665-03-6

Απαγορεύονται η αναδημοσίευση ή η αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του, με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή η εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου με τον Ν. 100/1975. Επίσης, απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, της σελιδοποίησης, του εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής του βιβλίου με φωτοτυπίες, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το Άρθρο 51 του Ν. 2121/1993.



Μαρία Τσακουρίδου και ΣΙΑ Ο.Ε.
Γραβιάς 9-13, Αθήνα, 106 78
Τηλ. και Fax: 210 38 01 777, e-mail: info@dionicos.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ: ΤΑ ΘΕΣΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥΣ	
<i>Παύλος Πετίδης</i>	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
Ο ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ: Ο ΕΤΗΣΙΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΛΥΕΤΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ 2021-2027 ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΙΣ ΝΕΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ	
<i>Παύλος Πετίδης</i>	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ Ε.Ε. <i>Ναπολέων Μαραβέγιας, Γιάννης Δούκας, Σοφία Ιωαννίδου</i>	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
ΟΙ ΧΩΡΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ <i>Μάριος Ψυχάλης</i>	91
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗΣ <i>Γιώργος Ανδρέου</i>	113
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	
Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΟ ΤΟΠΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ: ΟΙ ΧΩΡΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΜΙΑΣ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΑΣ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ <i>Ελένη Ανδρικοπούλου, Γρηγόρης Κανκαλάς</i>	139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Γιάννης Βαρδόπουλος 171

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΕΡΓΑ ΥΠΟΔΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ
Ε.Ε. (1981-2021)*Παντολέον Σκάγιαννης* 189

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΟ-
ΣΜΑ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ (1981-2021): ΜΙΑ ΧΑΜΕΝΗ ΕΥΚΑΙΡΙΑ;*Λυδία Αβράμη* 213

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΣΤΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Δημήτριος Κ. Ψαλιόπουλος 251

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Η ΧΩΡΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩ-
ΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ*Παπαϊωάννου Γεώργιος, Πανταζόπουλος Σταύρος* 277

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Σωτήριος Ορφανίδης, Βασίλειος Παπαθανασίου, Χρύσα Αναστασιάδου 307

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ΧΩΡΟΣ, ΑΠΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ άποψη αποτελεί ένα σύνολο ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Οι οικονομικές και κοινωνικές διεργασίες δεν πραγματοποιούνται στο κενό αλλά έχουν συγκεκριμένη χωρική υπόσταση. Ταυτόχρονα, οι δημοσιές πολιτικές ασκούνται σε συγκεκριμένο χώρο, σε τοπικό, εθνικό ή διεθνές επίπεδο. Για αυτό το λόγο εξάλλου η έννοια της περιφέρειας έχει πολλές διαστάσεις. Η περιφέρεια ως γεωγραφική ενότητα, ως σύνολο δραστηριοτήτων που συνδέονται με ένα κέντρο και ως πεδίο άσκησης δημόσιων πολιτικών.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μία ευρύτερη γεωγραφική ενότητα μέσα στην οποία πραγματοποιούνται οικονομικές και κοινωνικές διεργασίες και στην οποία ασκούνται δημόσιες εθνικές ή ευρωπαϊκές πολιτικές. Είναι ιστορικό γεγονός ότι ο ευρωπαϊκός χώρος δεν αποτελεί μια ομοιογενή γεωγραφική ενότητα αλλά παρουσιάζει μεγάλες ανισότητες που κληρονομήθηκαν από το παρελθόν. Είναι γνωστά τα σχήματα λόγου που χρησιμοποιούνται όπως η «μπανάνα της Ευρώπης», προκειμένου να περιγραφούν οι αναπτυγμένες περιφέρειες που ξεκινούν από την Σκανδιναβία, περιλαμβάνουν τη Γερμανία, το μεγαλύτερο μέρος της Γαλλίας, τη βόρεια Ιταλία φτάνοντας μέχρι τα Πυρηναία και την Βαρκελώνη. Επίσης, οι χωρικές ανισότητες στην Ευρώπη μπορούν να περιγραφούν με ομόκεντρους κύκλους, όπου αν εξαιρεθεί η Σκανδιναβία, όσο περισσότερο απομακρυνόμαστε από το κέντρο τόσο χαμηλότερη είναι η ανάπτυξη μετρούμενη μεταξύ άλλων με το κατά κεφαλή ΑΕΠ.

Το ερώτημα που τίθεται είναι, αν η διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης της Ε.Ε. -που άρχισε το 1958 μεταξύ των έξι ιδρυτικών χωρών και συνεχίζεται με αλλεπάλληλες διευρύνσεις μέχρι σήμερα- άμβλυσε τις ανισότητες, τις διατήρησε ή τις διεύρυνε. Σύμφωνα με όλες τις σχετικές μελέτες η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (ένταση των εμπορικών ανταλλαγών και κίνηση παραγωγικών συντελεστών) δεν αρκεί από μόνη της να περιορίσει τις ανισότητες και για αυτό το λόγο απαιτούνται κατάλληλες δημόσιες πολιτικές.

Στο συλλογικό αυτό τόμο, επιχειρείται μία αποτίμηση των σημερινών ανισοτήτων μεταξύ των χωρών-μελών της Ε.Ε. και αξιολογούνται οι πολιτικές που ασκήθηκαν όλα αυτά τα χρόνια με στόχο την οικονομική και κοινωνική συνοχή, όπως έχει επανειλημμένος διακηρυχτεί στις συνθήκες της Ε.Ε.

Στα επιμέρους κεφάλαια του βιβλίου, ειδικοί επιστήμονες, ερευνητές και καθηγητές από διάφορα πανεπιστήμια της χώρας μας και του εξωτερικού επιχειρούν να ανιχνεύσουν κατά πόσο η πολιτικές που ασκήθηκαν είχαν το επιθυμητό αποτέλεσμα.

Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο ο **Π. Πετίδης** αναλύει τους θεσμούς και τη λειτουργία της Ε.Ε. μέσω των οποίων ασκούνται οι δημόσιες πολιτικές. Στο δεύτερο κεφάλαιο, ο ίδιος συγγραφέας παρουσιάζει τις δυνατότητες που έχει ο προϋπολογισμός της Ε.Ε. να υποστηρίξει αυτές τις πολιτικές. Στο τρίτο κεφάλαιο οι **Ν. Μαραβέγιας, Γ. Δούκας και Σ. Ιωαννίδου** εξετάζουν εάν υπήρξε σύγκλιση η απόκλιση των μακροοικονομικών δεικτών μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. κατά τη διάρκεια της δεκαετούς οικονομικής κρίσης (2010-2019). Στο τέταρτο κεφάλαιο ο **Μ. Ψυχάλης** εξετάζει τις χωρικές διαστάσεις της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) της Ε.Ε. Στο πέμπτο κεφάλαιο, ο **Γ. Ανδρέου** αξιολογεί την ευρωπαϊκή πολιτική συνοχής, ενώ στο έκτο κεφάλαιο οι **Ε. Ανδρικοπούλου και Γ. Καυκαλός** διερευνούν κατά πόσο η χώρα μας επωφελήθηκε αναπτυξιακά από την συμμετοχή της στην Ε.Ε. από το 1981 μέχρι σήμερα.

Στο έβδομο κεφάλαιο ο **Γ. Βαρδόπουλος** μελετάει τη σημασία που είχαν οι ευρωπαϊκές δράσεις για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη στη χώρα μας. Στο όγδοο κεφάλαιο ο **Π. Σκάγιαννης** εκτιμά την αναπτυξιακή επίπτωση που είχαν για την Ελλάδα τα μεγάλα έργα υποδομών με τη συμβολή των οικονομικών πόρων της Ε.Ε. Στο ένατο κεφάλαιο η **Λ. Αβράμη** αξιολογεί την επίδραση που είχε η Περιβαλλοντική πολιτική της Ε.Ε. στην Ελλάδα.

Στο δέκατο κεφάλαιο ο **Δ. Ψαλτόπουλος** διερευνά την επίδραση που είχαν οι πολιτικές της Ε.Ε. στη διακυβέρνηση του ελληνικού αγροτικού χώρου. Στο ενδέκατο κεφάλαιο οι **Γ. Παπαϊωάννου και Σ. Πανταζόπουλος** αναλύουν τη χωρική διάσταση του κοινωνικού κράτους στην Ε.Ε. και αναζητούν αν υπάρχει ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο. Τέλος, στο δωδέκατο κεφάλαιο, οι **Σ. Ορφανίδης, Β. Παπαθανασίου και Χ. Αθανασιάδου** παρουσιάζουν την ευρωπαϊκή θαλάσσια πολιτική και την επίδρασή της στην Ελλάδα.

Οι επιμελητές της έκδοσης

Γ. Δούκας, Ν. Μαραβέγιας και Γ. Ανδρέου

Μάιος 2022

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ: ΤΑ ΘΕΣΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥΣ

*Πάυλος Πετιδης**

1. ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΜΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ Ε.Ε.

ΜΕΤΑ ΤΗ ΛΗΞΗ ΤΟΥ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕμου, το ενδεχόμενο μιας κοινής πρωτοβουλίας για την ενοποίηση της Ευρώπης βρήκε ευήκολα ώτα στις πολιτικές ελίτ της εποχής. Η επιδίωξη της ενότητας σε συνδυασμό με την απομόνωση των ακραίων μορφών εθνικισμού χαρακτηρίστηκαν από πολλούς ως οι μοναδικές δικλίδες ασφαλείας για την αποφυγή μελλοντικών βίαιων πολεμικών συγκρούσεων μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, οι οποίες οδήγησαν στην πρόσφατη καταστροφή της ευρωπαϊκής ηπείρου. Την αρχή πραγματοποίησε ο Ουίνστον Τσόρτσιλ με το λόγο που εκφώνησε στο Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης το 1946, στον οποίο διατύπωσε την ανάγκη οικοδόμησης μιας ευρωπαϊκής οικογένειας η οποία θα στηρίζεται στους πυλώνες της ειρήνης, της ασφάλειας και της ελευθερίας (Blair, 2011). Στις 9 Μαΐου 1950 ο Γάλλος υπουργός Εξωτερικών Ρομπέρ Σουμάν κατάρτισε μια πρόταση στην οποία εισηγούνταν η κοινή διαχείριση από τη Γαλλία και τη Δυτική Γερμανία των βιομηχανιών του άνθρακα και του χάλυβα (European Union, 2022). Η πρόταση, γνωστή ως Διακήρυξη Σουμάν, αποτύπωσε το σχέδιο αυτό ως τη πρώτη δημιουργική προσπάθεια προς μια Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ)¹

* Ο Πάυλος Πετιδης είναι Δόκιμος Ερευνητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του ΕΚΠΑ

¹ Μέλη της αποτελούνταν Δυτική Γερμανία, το Βέλγιο, τη Γαλλία, την Ιταλία, το Λουξεμβούργο και τις Κάτω Χώρες.

που ιδρύθηκε το 1952 με τη Συμφωνία των Παρισίων όπου η από κοινού διαχείριση των γαλλικών και των γερμανικών πόρων συμβόλιζε όχι μόνο τα σημαντικά οικονομικά οφέλη όπως βελτίωση της παραγωγής και η ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας αλλά και τον τερματισμό του ανταγωνισμού των δύο χωρών μέσα από τη συντονισμένη βελτίωση των συνθηκών εργασίας σε αυτούς τους τομείς.

Η λειτουργία της σημαδεύτηκε από αποτυχίες που έμελλαν να διαγράψουν το μέλλον της. Η απόρριψη της δημιουργίας κοινού ευρωπαϊκού στρατού έδωσε τέλος στις διαπραγματεύσεις για την Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα (ΕΑΚ) (Goormaghtigh, 1954 σελ.99), η συνεπόμενη αποτυχία της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Κοινότητας (ΕΠΚ) η οποία αποσκοπούσε στη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας με διπλό κοινοβούλιο (Briggs, 1954) και η κατάρρευση των υπεραισιόδοξων προθέσεων των ευρωπαϊστών για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση τους οδήγησε στην ανίχνευση πρακτικότερων πεδίων, καταλήγοντας έτσι στην απόφαση για οικονομική συνεργασία. Την 1η Ιανουαρίου 1958 με τις Συνθήκες της Ρώμης ιδρύθηκαν δύο νέες Κοινότητες. Η πρώτη κοινότητα ήταν η λεγόμενη Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), που έθεσε σε εφαρμογή για πρώτη φορά τον σχηματισμό μιας κοινής αγοράς στηριζόμενης στις προϋποθέσεις της πλήρους τελωνειακής ένωσης² και την κατοχύρωση των τεσσάρων βασικών ελευθεριών³. Η δεύτερη, ονόματι Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ) επικεντρωνόταν στη συνεργασία σε θέματα χρήσης πυρηνικής ενέργειας, συνεισφέροντας παράλληλα στις προσπάθειες ανεξάρτησης της Δυτικής Ευρώπης από τις πετρελαιοπαραγωγικές χώρες. Με μία ιδιαίτερη Σύμβαση, προβλεπόταν για πρώτη φορά η συγκρότηση τριών κοινών μονίμων οργάνων: η Συνέλευση (μετέπειτα Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο), το Δικαστήριο και η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή. Σε κάθε περίπτωση και οι τρεις προστάτευαν την αυτονομία τους από νομικής απόψεως

² Οι προϋποθέσεις αυτές ορίζονται στη Συνθήκη ΕΟΚ και εσωκλείουν την εγκαθίδρυση ορισμένων κοινών εξωτερικών δασμών, την εξάλειψη όλων των εσωτερικών (στην ΕΟΚ) φραγμών στο εμπόριο και την οικονομική ζωή και τη σταδιακή απομάκρυνση όλων εκείνων των πρακτικών που θα μπορούσαν να ευνοήσουν μια εθνική βιομηχανία σε ένα κράτος-μέλος σε βάρος της αντιστοιχίας σε ένα άλλο μέλος. Ορισμένες από αυτές τις προϋποθέσεις αποδείχτηκαν αρκετά δύσκολες στην πραγματοποίησή τους και δεν ολοκληρώθηκαν παρά μόνον στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1980.

³ Ελευθερία κυκλοφορίας προσώπων, ελευθερία κυκλοφορίας εμπορευμάτων, ελευθερία κυκλοφορίας υπηρεσιών και ελευθερία κυκλοφορίας κεφαλαίων

ως ξεχωριστοί διεθνείς οργανισμοί. Οι νέες Κοινότητες δημιούργησαν δύο διαφορετικές Επιτροπές, σε αντίθεση με την παλαιότερη «Ανωτάτη Αρχή» της ΕΚΑΧ. Την 1η Ιουλίου 1967 με τη Συνθήκη Συγχώνευσης οι τρεις Κοινότητες απέκτησαν μία ολοκληρωμένη θεσμική διάρθρωση, ενοποιώντας τα Συμβούλια Υπουργών, τις Επιτροπές και την Ανωτάτη Αρχή, σε ένα ενιαίο Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και μία ενιαία Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αντίστοιχα. Ωστόσο, διατήρησαν την νομική τους αυτονομία, αν και στη συνέχεια διατήρησαν την ονομασία στο σύνολό τους ως Ευρωπαϊκές Κοινότητες.

Παρόλο την εμβρυική δυναμική της ΕΚ, από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 εισέρχεται σε μια εποχή σφοδρών κλυδωνισμών και απαισιοδοξίας για τις προοπτικές του ενοποιητικού εγχειρήματος. Η εσωστρέφεια των κρατών μελών και η ενδυνάμωση του διακυβερνητικού στοιχείου προκάλεσε την αλληλεγγύη των Ευρωπαϊκών κρατών και υπογράμμισε τις βαθιές διαφορές μεταξύ των κρατών μελών. Οι δυσκολίες που συνάντησε η ΕΚ διατηρήθηκαν και την επόμενη δεκαετία όπως η νέκρωση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, η εξασθένηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής υπέρ των διακυβερνητικών οργάνων της ΕΚ και η πίεση από τη Γαλλία για συνέχιση της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ακόμη και αν αυτό απαιτούσε το σχηματισμό μιας ΕΚ «δύο ταχυτήτων». Η οπισθοχώρηση της δυναμικής της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και η τελμάτωση εγείραν συνθήκες που ευνόησαν την αναζωογόνηση του ενδιαφέροντος για την ΕΚ. Ειδικότερα, μέσα από την αμφισβήτηση της προσπάθειας επετεύχθη η επισφράγιση της σπουδαιότητας της συνεργασίας μεταξύ των Ευρωπαϊκών κρατών. Οι εσωτερικές και διεθνείς κρίσεις που δοκίμασαν τα μέσα, το θεσμικό πλαίσιο, αλλά και τα όρια του εγχειρήματος βοήθησαν στην ωρίμανση της λειτουργίας του υπερεθνικού επιπέδου. Τέλος υπογράμμισαν τις ανάγκες και τις μελλοντικές απαιτήσεις συμβάλλοντας στον προσδιορισμό των στόχων αλλά και των ορίων της ενοποιητικής προσπάθειας. Τα σημάδια βελτίωσης είχαν αρχίσει να παρουσιάζονται ήδη από το 1979. Την 1η Ιανουαρίου 1973, οι Κοινότητες ενσωμάτωσαν στην οικογένεια της Κοινότητας τη Δανία, την Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο αλλά όχι και τη Νορβηγία, η οποία αν και είχε επίσης προχωρήσει στην υπογραφή της συμφωνίας προσχώρησης, η δυσμενής έκβαση του αντίστοιχου δημοψηφίσματος μετέβαλε την κατεύθυνση των εξελίξεων. Τη δεκαετία του '80 έγιναν μέλη η Ελλάδα, η Ισπανία και η Πορτογαλία αναπτρώνοντας συζητήσεις για τη δημιουργία «διαρθρωτικών προγραμμάτων» με στόχο τη μείωση των ανισοτήτων οικονομικής ανά-